

Pääkirjoitus

Mitä meillä oli ennen rakenne- muutosta?

Anja Heikkinen

Professori, KT
Tampereen yliopisto,
Kasvatustieteiden yksikkö
anja.heikkinen@uta.fi

Jari Laukia

Johtaja, FL
HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu,
Ammatillinen opettajakorkeakoulu
jari.laukia@haaga-helia.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriön ehdotus vuosien 2011-2016 koulutuksen ja tutkimuksen kehittämishjelmaksi lupaa jatkaa rakenteellisen kehittämisen tiellä.

Joku voi muistaa 1980-luvun taloudellista nousukautta, jolloin pääministeri Harri Holkeri muotoili (hallitun) rakennemuutoksen suomalaisen politiikan kiintotähdeksi, vaikka joidenkin silmissä se saattoikin näyttää pikemminkin mustalta aukolta. Tuskin koulutusta yhdenmukaistavat keskiasteen uudistus ja korkeakoulujen tutkinnon- ja hallin-

nonuudistus oli pantu toimeen, kun ylikansalliset hallinnon hajauttamisen, tulosjohtamisen ja keskinäisen kilpailun opit jo vyöryivät koulutuksen kansallisille kentille. ”Suomi johtavaksi tieto- ja oppimisyhteiskunnaksi”- ja ”kohti EU-Euroopan ydintä”-ohjelmien räätälit alkoivat napittaa koulutusjärjestelmän globalisoituvan elinkeinoelämän palveluklusteriksi.

Rakenteellinen siirtymä ammattialaperustaisesta koulutusasteperusteiseen ammattikasvatuksen järjestelmään toteutui 1990-luvulla. Vaikka tavoitteeksi todettiin koulutuksen tason ja laadun kohottaminen, lamavuosina uudistus

painottui oppilaitosten karsintaan ja yhdistymisiin. Muutosta voidaan pitää myös jatkona oppilaitosverkon supistamiselle ja oppilaitosten yhdistymiselle, joka oli alkanut hiljalleen 1980-luvulla, kun alettiin nähdä ammatillinen koulutus osana koko koulutusjärjestelmää ja perätä sen aluepoliittista merkitystä. Samalla ammattikorkeakouluiksi muuttuvien yksiköiden henkilöstö kävi kamppailua työpaikoistaan, mikä ammattikasvatuksen yliopistolliselle koulutukselle ja tutkimukselle olikin lottovoitto. Muutosten kasvatuksellisia sisältöjä ja seurauksia myös kritisoitiin, mutta ne jäivät tuloksellisuuden, tehokkuuden ja vaikuttavuuden vaatimusten varjoon. Suuri osa henkilöstöstä kuitenkin koki toimi- ja ammattialakeskeisen pedagogisen kehitystyön perinnön käyvän moni- ja laaja-alaisia opinto- ja tarjoavissa ja alueellista elinkeinoelämää palvelevissa toisen ja korkea-asteen oppilaitoksissa tarpeettomaksi.

2010-luvulla harvat muistavat, miten ammattikasvatuksesta puhuttiin ennen rakennemuutos- ja liiketaloudellisen sanaston omaksumista: silloin suomalais-ta yhteiskuntaa ja ammattikasvatusta rakennettiin. Tänäpäin sillä tarkoitetaan kouluverkon supistamista ja oppilaitosten yksiköiden vähentämistä. Joskus se on merkinnyt myös koulutuspalvelujen voimakasta laajentamista. 1960-1970-luvulla uusi lainsäädäntö, suuret ikäluokat ja maatalouden alasajo laajensivat ammatillista koulutusta kaupungeista ja taajamista pienille paikkakunnille. Koko maan kattavan ammatillisen koulutuksen verkoston laajeneminen liittyi aluepolitiikkaan. Ammatillisen koulujen avulla pyrittiin tarjoamaan koulusivistystä myös syrjäisille seuduille ja patoamaan maaltamuuttoa. Ammattioppilaitokset eivät kuitenkaan pystyneet sitä estämään ja ensimmäiset ammattikouluyksiköt syrjäisiltä paikkakunnilta lakkautettiin jo 1970-luvun lo-

pulla. Suurta kansanliikettä koulujen pelastamiseksi ei syntynyt. Keskiasteen uudistus kottikärryillä varustettuine esittelyineen saattaa jälkipolvista vaikuttaa tragikoomiselta, mutta se ainakin uskotteli nojautuvansa ammattikasvatuksen ammattilaisten kehitystyöhön. 1980-luvun alussa ammatillista koulutusta pyrittiin tarjoamaan siellä, missä olivat opiskelijat ja työvoimaa tarvitsevat yritykset. Nykyään julkisten palvelujen järjestämisen ja saamisen ehdoksi asetetaan tietty väestö- tai oppilasmäärä. 1980-luvulle asti niillä veloitettiin koulutuksen järjestäjiä ja oikeutettiin kansalaisia tiettyihin koulutusmahdollisuuksiin. Rakenteellinen laajentaminen jäi lyhytaikaiseksi ja suunta oli kohti monialaisia, suuria koulutuksen järjestäjiä. Jatkuvan säästämisen ja toimintojen karsimisen synonyymiksi tulleen rakennemuutoksen voisikin korvata ilmaisulla pysyvä purkuprojekti.

Niin valtio kuin kuntapäätäjät preferoivat suuria, vahvoja ja elinvoimaisia organisaatioita, jotka nopeasti reagoivat toimintaympäristön muutoksiin. Koulutus- ja oppimispalveluissa se tarkoittaa globaalia tuotanto- ja finanssitaloutta vastaavaa endogeenista kehittämistä: yksiköitä on keskitetävä, toimintaprosesseja ja -valvontaa on tehostettava, läpivirtausta on nopeutettava, tuotteita standardoitava jne. Perustuuko konstruktivismiin ja ongelmaperustaisen oppimisen suosio ammattikasvatuksessa siihen, että ne tekevät ammattipedagogisesti ikävistä realiteeteista siedettäviä tai jopa hyveitä? Oikeuttavatko ne osaltaan ammattikasvatuksen hallinnan etääntymisen pedagogisesta toiminnasta, opettajien kasvatuksellisen vastuuttomuuden ja opetuksen yhteisöllisyyden digitalisoinnin? Samalla kun parhailaan mutustelemme ammattikasvatuksen ihmisihanteeksi esiteltyä innovatii-

vista suomalaista, karsii hallitus euro- maiden kriisin varjolla edelleen oppilaitosten toimintamenoja ja verkostoa.

Tässä lehdessä ammatillisen koulutuksen rakenteellista kehittämistä lähesyttään erityisesti ammattikorkeakoulujen alueellisen kehittämistehtävän kautta. Niin Tarja Kantola ja Teemu Rantanen kuin Susanna Niinistö-Sivuranta kumppaneineen toteavat ammattikorkeakouluista tulleen merkittäviä kehittämisen, innovaatioiden ja asiantuntemuksen tuottajia. Meneillään olevan kuntarakenteen muutoshankkeen kannalta kriittinen kysymys on, millainen kuntien ja ammattikorkeakoulujen määrällinen ja laadullinen yhdistelmä toimii parhaiten. Toisena näkökulmana aiheeseen ovat opetuksen ja oppimisen arvioinnin ja tunnistamisen rakenteet. Marja-Leena Stenström ja Maarit Virolainen esittelevät korkeakoulussa saatujen valmiuksien arvioinnista käytävää eurooppalaista keskustelua. *Heta-Liisa Malkavaara tarkastelee opetuksen kehittämistä yhteisöllisenä prosessina ja pohtii sitä, mikä opettajien kokemuksessa tekee toiminnasta antoisan ja merkityksellisen tai vaihtoehtoisesti turhauttavan aikavarkaan.*

Jouni Suominen analysoi ammatillisessa koulutuksessa käyttöön otetun opintosuoritusten ECVET-pisteytyksen sisältämiä oppimis-, tieto- ja ihmiskäsitteitä. Matti Laitinen ja Paula Pietilä kommentoivat esteettömyyttä ammatil-

lisen – erityisesti korkea-asteen – koulutuksen haasteena: millaisia kyseenalais- tamattomia oppimisen ja oppijuuden normeja rakenteellisiksi määritellyt uudistukset sisältävätkään? Kaikissa rakenteellisen kehittämisen ohjelmissa korostetaan työelämän, oppilaitosten ja tutkimuksen yhteistyön parantamista. Etenkin toisen asteen ja aikuisten ammattikoulutuksessa se on kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty. Anna-Liisa Lämsä kertoo kirjoituksessaan, kuinka ammatilliset oppilaitokset voivat omaloitteisesti edistää ja hyödyntää itselleen merkityksellistä tutkimusta.

Teemanumeroon tarjotut kirjoitukset olivat tyylikkäitä, johdonmukaisia ja perusteluja. Toimittajina kannamme kuitenkin huolta analyttisen ja kriittisen suomalaisen ammattikasvatuksen tutkimuksen tulevaisuudesta. *Monialaisuus ja -tieteellistyminen on välttämätön ehto tutkimukselle, joka pyrkii vastaamaan ammatilliselle koulutukselle asetettuihin yhteiskunnallisiin vaatimuksiin ja tukemaan sen toiminnallista monipuolistumista ja kehittymistä.* Kun ylikansallistuvan politiikan ja globalisoituvan klusteritalouden hallinnan todellisuudet ja diskurssit uhkaavat etäännyttäväksi ammattiin kasvattajien ja opiskelijoiden todellisuuksista, tutkimuksen on myös tehtävä kärjistyvät erot näkyviksi ja analysoitava niiden syitä ja seurauksia kasvatuksellisesta näkökulmasta.